

ARTIKKELI

<https://doi.org/10.33350/ka.95615>

”Rekiviisujen” halveksunta ja houkutus. Keskustelu arkkiviisuista ja rekilauluista 1870- luvulta 1910-luvulle

Hanna Karhu & Anna Kuismin

Artikkelissa tarkastellaan arkkiveisuista ja rekilauluista käytyä keskustelua 1870-luvulta 1910-luvulle suomalaisissa sanoma- ja aikakauslehdissä sekä muistelmassa ja fiktiivisissä teksteissä. Aineiston analyysi osoittaa, että keskustelu oli affektiivisesti väritynyttä: laulujen sanastosta ja aiheista löytyi moitittavaa, samoin runomuodosta. Molempien laulutyyppien paheksunta kumpusi kahdesta toisiinsa liittyneestä projektista: kansallisuusiideologian motivoimasta yrityksestä saada aikaan suomenkielistä kansalliskirjallisuutta sekä pyrkimyksestä nostaa kansanhimisten sivistystasoa ja moraalista tilaa. Halu vaikuttaa rahvaan lauluihin ja lukemistoon – ja käyttää näin valtaa julkisessa keskustelussa – oli voimakkaan affektiivista. Kansanvalistushenkisissä kirjoituksissa suositeltiin ”oikeiden” runoilijoiden tuotteiden tarjoamista kansalle modifioituina rekilauluina ja arkkiveisuina. Tämä keskustelu liittyi osaltaan suomenkielisen runouden rekilaulubuumiin 1900-luvun vaihteessa, jolloin nuoret runoilijat hakivat rekilauluista inspiraatiota teksteihinsä.

Johdanto

Kansanlauluilla on suuri vaikutus ”yleiseen siivollisuuteen, menoihin ja tapoihin”, väitti nimetön kirjoittaja *Suomettaressa* 1857. Hän ehdotti, että ”hyvät ja sopivat” laulut tulisi pelastaa, koota kirjoihin ja levittää rahvaan pariin, jotta ”rivolaulut” kukistuisivat. (*Suometar* 15.5.1857.)¹ Kirjoittaja viitasi ilmeisesti rekilauluihin, joissa saattoi olla sopimatonta sisältöä. Pari vuotta myöhemmin nimimerkki –lns eli kappalainen Fritjof Calonius (1850–1929) moitti Itämaisestä sodasta kertovia arkkiveisuja. Hänen mielestään ne olivat ”rikos

1 Luettelo sanoma- ja aikakauslehtitekstien kirjoittajista ja kirjoitusten otsikoista sisältyy bibliografiaan. Hanna Karhun osalta artikkeli on osa Lotte Tarkan johtamaa Suomen Akatemian hanketta *Suullisen kulttuurin mykistetyt muusat. Ideologia, transnationalismi ja vaiennetut lähteet kansallisten kulttuuriperintöjen ja kirjallisuksien luomisessa* (nro 322071).

kauneuden lakia ja kirjallisuuden kunniaa vastaan” (*Suometar* 23.12.1859). 1870-luvulta alkaen arvostelu kiihtyi: arkkiviisujen sepittäjiä kutsuttiin lehdissä renttu-, tusina- ja hylkyrunoilijoiksi ja heidän tuotteitaan rojukirjoiksi ja kirjallisuuden rikkaruohoiksi. Rekilaulujen kohdalla pejoratiivisia ilmaisuja olivat muun muassa renkutukset ja loilotukset.

Rekilaululla tarkoitetaan rekilaulumittaa noudattavaa, useimmiten loppusoinnollista uudempaa kansanlaulua. Tällä nelirivisellä laulutyyppillä oli vastineita eurooppalaisessa lauluperinteessä. (Asplund 2006; Laurila 1956, 59–79.) Rekilaulujen usein rehvakas kielenkäyttö sekä kevytmielinen suhtautuminen vallitseviin moraalisääntöihin johtivat ”renttulaulu”-nimitykseen (Asplund 2006, 153). *Arkkiveisuksi* kutsutaan puolestaan painettua lauluvihkosta, jota myytiin halpaan hintaan esimerkiksi markkinoilla. Niin sanottuihin maallisiin arkkiveisuihin kuuluvat viisut olivat erittäin suosittuja ja levisivät usein suurina painoksina. (Hakapää 2013, 226–227.) Veisujen kuluttajat edustivat pääosin niin sanottuja kansan syviä rivejä, ja 1870-luvulta lähtien niin sanottujen maallisten arkkiveisujen tuottaminen, myynti ja kulutus olivat rahvaan omassa käsissä (Kuismin 2021).

Molempien laulutyyppien paheksunta kumpusi kahdesta toisiinsa liittyneestä projektista: herderiläisen kansallisuusideologian ja hegeliläisen filosofian motivoimasta, snellmanilaisesta pyrkimyksestä saada aikaan kansakunnan identiteettiä lujittavaa suomenkielistä kirjallista kulttuuria (ks. esim. Karkama 1989; 2007, 457; Sihvo 1989, 355) sekä pyrkimyksestä nostaa kansanihmisten sivistystasoa ja moraalista tilaa (ks. esim. Kajander 2020, 79–80). Yhtenäinen arvopohja on puolestaan ollut kansakunnalle tärkeä. Yhteisten arvojen on haluttu manifestoituvan kansallisessa perinteessä, jotta sitä on voitu käyttää symbolisesti lujittamaan kansakuntaa. (Anttonen 2005, 128.) Kuten tutkimuksessa on aiemmin osoitettu, rekilauluissa ja arkkiveisuissa oli monia piirteitä, jotka olivat ristiriidassa kansanvalituksellisten ihanteiden ja nationalististen arvojen kanssa (esim. Kurkela 1989; Huhtala 1988; Kuismin 2021).

Rekilaulujen ja arkkiveisujen paheksunta ei ole voinut olla vaikuttamatta tutkimukseen. Kansallisromanttisen Suomen tiedemiehet ottivat rekilaulun vastaan ”töykeästi, enintään suopean alentuvasti” (Hako 1963, 418). Toisaalta esimerkiksi säveltäjä, kriitikko ja tutkija Ilmari Krohn (1867–1960) arvosti rekilauluja. Modernissa musiikin tutkimuksessa rekilaulua on kuitenkin tarkasteltu systemaattisesti vasta 1980-luvulta eteenpäin (esim. Laitinen 2003; Asplund 1997; 2006; Leisiö 1987; Kurkela 1989).² Parissa kirjallisuudenhistoriassa rekilauluja on käsitelty osana suullista perinnettä (Hako 1963; Apo 1989).³ Myös arkkiveisujen tutkimus on ollut suhteellisen harvalukuista; tosin viime vuosina tilanne on muuttunut.⁴ Folkloristikkassa arkkiveisujen asema suullisen ja kirjallisen välillä lienee vaikuttanut tutkimuksen vähäisyyteen.

Rekilauluja ja arkkiveisuja koskeissa puheenvuoroissa käytettiin usein vahvoja tunneilmaisuja.⁵ Teoksessaan *Tunteiden kulttuuripolitiikka* Sara Ahmed kirjoittaa inhosta ja kuvotuksesta (disgust) nationalistisessa määrittelyprosessissa, jossa päätetään, ketkä kuuluvat osaksi kansakuntaa tai toteuttavat oikeanlaista tapaa olla osa kansakuntaa. Niihin, jotka eivät kuulu ”meihin”, kohdistuu tunnekylläistä epäkelvoksi leimaamisen retoriikkaa.

2 Varhaisemmasta rekilaulututkimuksesta ks. Saarimaa 1923 ja Laurila 1956, 59–105.

3 Viimeaikaisesta tutkimuksesta ks. Blomster 2012 ja Karhu 2019b.

4 Salokas 1923; Laurila 1956; Niinimäki 2007; Asplund 1994; 2006; Huhtala 1996; 1998; Hakapää 2013; Huhtala 2017; Vuorikuru 2019; Kuismin 2020.

5 Kriitikkiä oli myös muissa maissa. Esimerkiksi Skotlannissa arkkijulkaisuja moitittiin seuraavista syistä: “the chapbooks were irreligious, immoral, morally suspect (the different concepts often conflated); or they could be perceived as socially subversive” (Beavan 2017, 181).

(Ahmed 2018 [2004], 9–10; 29; 108–132.) Ahmed ymmärtää tunteet kollektiivisiksi käytännöiksi: niillä on kulttuurinen konteksti (Ahmed 2018 [2004], 19–20; Rinne ym. 2020, 10–11). Divya P. Tolia-Kellyn, Emma Watertonin ja Steve Watsonin mukaan erilaiset affektit liittyvät myös kulttuuriperinnön määrittelyprosesseihin (Tolia-Kelly ym. 2016, 4). Heidän toimittamansa tutkimusantologia *Heritage, Affect and Emotion* käsittelee aineellista kulttuuriperintöä, mutta samankaltaista affektiivisuutta on nähtävissä myös henkisen kulttuuriperinnön kohdalla.

Useat Ahmedin kuvotusta koskevat havainnot auttavat hahmottamaan rekilaulu- ja arkkiveisukritiikin affektiivisia mekanismeja. Ensinnäkin Ahmed kirjoittaa, että vieraat tai oudot ilmiöt yhdistetään usein huonouteen (Ahmed 2018 [2004], 108–109). Rahvaan laulut edustivat sivistyneistölle huonoa makua. Lauluja paheksuivat myös sanomalehtien maaseutukirjeenvaihtajat, jotka olivat useimmiten valistuksen ihanteita ja kristillis-siveellistä maailmankuva kannattavia talonpoikia. Ahmedin mukaan kuvotuksen kokemukseen liittyy myös ilmiön tunkeutuminen liian lähelle (Ahmed 2018 [2004], 112–113). Arkkiveisujen ja rekilaulujen kritiikissä – jota esiintyy myös kertomuksissa, romaaneissa ja kirjallisuuskritiikissä – tuleekin esiin, ettei laulujen kuulemiselta voi välttyä. Aineistossa on kuitenkin tekstejä, joissa ilmenee ”roskalaulujen” raivostuttava houkutus ja vetovoima. Muistelmissa ja fiktiossa kerrotaan tilanteista, joissa suhtautuminen populaariin laulukulttuuriin hölleni ja saattoi olla hyvinkin innostunutta. Lisäksi on huomattava, että suomenkieliset runoilijat kiinnostuivat rekilauluista 1890-luvulla ja 1900-luvun alkuvuosina ja hakivat niistä inspiraatiota teksteihinsä. Säveltäjät ammensivat melodioita uudemmasta kansanlaulusta, koska ne olivat tarpeeksi lähellä heidän omaa musiikkimakuaan ja -käsitystään (Kurkela 1989, 148–149).

Tämän artikkelin tavoitteena on tarkastella arkkiveisuista ja rekilauluista käytyä keskustelua 1870-luvulta 1910-luvulle suomalaisessa sanoma- ja aikakauslehdissä sekä muistelmissa ja fiktiivisissä teksteissä.⁶ Aikarajaus on valittu ensinnäkin siksi, että vuosien 1870 ja 1900 välisenä aikana arkkiveisuja tuotettiin runsaasti (Laurila 1956, 162; Hakapää 2013, 251). 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen mukaan ottamista puoltaa se, että runouden rekilaulubuumi jatkui edelleen. Osa fiktiosta on julkaistu 1910-lukua myöhemmin, mutta näissä tapauksissa tekstien tapahtuma-aika sijoittuu rajauksemme piiriin. Rekilaulujen väheksyntää ja sen suhdetta kansanvalistukseen on toki sivuttu jo aiemmissa tutkimuksissa (Kurkela 1989; Laitinen 2003), mutta arkkiveisuja ja rekilauluja koskevaa kirjoittelua ei ole tarkasteltu yhdessä eikä sitä ole juuri ulotettu muistelmiin ja fiktiivisiin teksteihin. Kun puhumme aikalaiskeskustelusta, tarkoitamme Juhana Saarelaisen tapaan ajatusten- ja tiedonvaihtoa, joka tapahtuu kirjojen, sanomalehtien, opetuksen, ihmisten ja muiden resursien liikkumisen myötä (Saarelainen 2019, 42).

Fiktiivisten tekstien tarkastelun lähtökohtana on oletus, että tekijöillä on ollut tietoa ajankohdan ilmiöistä, tavoista ja sosiaalisista normeista (Vuorinen 2014, 70). Kuvaukset rekilaulujen ja arkkiveisujen laulutilanteista eivät siis ole mielikuvituksen tuotetta, vaan perustuvat olemassa olleisiin käytäntöihin. Lähdemme myös siitä, että kirjallisuuden ja suullisen perinteen ilmiöitä on hedelmällistä tarkastella rinnakkain (ks. esim. Hämäläinen ym. 2019). Vaikka suurin osa tarkastelemiemme tekstien kirjoittajista edustaa sivistyneistöä, otamme huomioon myös niiden ihmisten näkökulman, joiden käyttäytymiseen ja arvo maailmaan yritettiin vaikuttaa. Tässä taustalla on parina viime vuosikymmenenä tehty kir-

6 Aineisto on koottu Historiallisesta sanomalehtikirjastosta erilaisia hakusanoja käyttäen (arkkiveisu, arkkiveisuu, rekilaulu, rekiveisuu, rekiveisuu, renkutus, roskalaulu, rivolaulu).

jallistumisen tutkimus, joissa huomio kohdistuu vähän tai ei lainkaan kouluja käyneisiin kansanihmisiin ja heidän astumiseensa kirjoittamisen ja kirjallisuuden kentille (ks. esim. Laitinen & Mikkola 2013).

Artikkelimme avaa tekstianalyysin metodein keskustelua, joita arkkiveisuista ja rekilauluista käytiin. Tärkeää on myös keskustelun kirjallisuus- ja kulttuurihistoriallinen kontekstualisointi. Miten väheksyntä artikuloitiin erilaisissa teksteissä ja minkälaisia arkkiveisujen ja rekilaulujen piirteitä halveksittiin? Miten vuosikymmeniä toistuneet halveksunnan ilmaukset leimasivat arkkiveisut ja rekilaulut epäkelvoksi perinteeksi ja maton alle lakaistavaksi rahvaan itseilmaisuksi? Miten kansalliskirjallisuuden ja kansanvalistuksen projektit näkyivät rekilaulujen ja arkkiveisujen arvostelussa? Millaisissa yhteyksissä kritiikki vaimeini ja antoi tilaa rahvaanlaulujen houkutukselle?

Arkkiveisu ja rekilaulu – samaa vai eri perinnettä?

Tutkimuksessa *arkkiveisu* tai *arkkiviisu* viittaa painettuun tuotteeseen, *rekilaulu* suulliseen kulttuuriin. Rekilaulusta on käytetty myös nimitystä rekivirsi, rekiviisu, piiri-, rinki-, tanssi-, kuja- ja ketjulaulu (Hako 1963, 418). Rekilaulut kertoivat usein nuorten rakkaudesta ja seurustelusta (Asplund 2006, 153; Hako 1963, 428–433). Lauluja, joita saatettiin improvisoida nuorison kokoontumisissa (ks. esim. Rantanen 2013, 74), laulettiin piirileikeissä, tansseissa ja kyläkeinuilla, mutta myös pitkillä kyytitaipaleilla, pelloilla työtä tehdessä, järvellä soudeltaessa, maantiellä joukolla kuljettaessa. (Hako 1963, 425.) Säkeet olivat usein humoristisia, kuten seuraava kirjailija Antti Rytkösen 1890-luvulla muistiin merkitsemä laulu:

Ei minun heilin iso ol,

se on vähänlätä, pieni.

On sit tehny monen tytön

paremmanki mieli. (SKS/KIA, Otto Mannisen arkisto, A1904.)

Arkkiveisut olivat yhden, puolikkaan tai neljäsosa painoarkkia käsittäviä vihkosia, jota myytiin halpaan hintaan erityisesti markkinoilla. Aihepiiriin kuuluivat muun muassa rakkausaiheiset balladit, pilkkalaulut sekä onnettomuuksista ja rikoksista kertovat laulut. Arkkiveisuihin oli useimmiten merkitty sävelmä, esim. ”lauletaan kuin Akseli ja Hilma”. Tätä laulua myy arkkiveisukauppias Minna Canthin näytelmässä *Työmiehen vaimo*:

Istuen ihanassa,

raikkaassa lehdossa

nyt Akseli ja Hilda,

hänen morsiamensa,

kauniina kesäyönä

he rakkaudestaan

puhuivat muistellen

muinaista onneaan. (Canth 1885, 30.)

Vaikka rekilaulu viittaa suulliseen kulttuuriin ja arkkiveisu painettuun julkaisuun, lehtikirjoituksissa niissä ei useinkaan nähty suurta eroa. Tämä onkin ymmärrettävää, sillä rekilauluja painettiin arkkilehtisiin, ja monet arkkiveisuina ilmestyneet laulut levisivät suullisena perinteenä. Laulajat muokkasivat, lisäsivät ja poistivat säkeitä tilanteen ja tahtonsa mukaan. Sitä mukaa kuin lauluja opeteltiin painetuista vihkosista, tällainen variointi vähentyi. (Asplund ym. 2006, 268.) Matti Hako kirjoittaa, että arkkivihkoista saattaa löytää aitoja rekilaulumuistiinpanoja, niiden mukailuja tai itsenäisiä kirjallisia sepitteitä (Hako 1963, 444–445). Joissakin lehtikirjoituksissa rekilaulut ja arkkiveisut nähtiin erillisinä lajeina, mutta paheksunta kohdistui molempiin:

Ja, kuten sanottu, missä ei ole saatavana noita mitättömiä painettuja arkkiveisuja, siellä tyydytään korwakuulolta opittuihin loiloiuksiin, joita ei voi ensinkään ottaa puheeksi. (Uusi Suometar 6.1.1892.)

Se [nuoriso] laulaa ruokottomia rekivirsiä ja ala-arvoisia renkutuksia ja lalityksiä sekä – arkkiveisuja. (Pyrkijä 3/1893, 38.)

Yhden kirjoituksen otsikossa mainitaan rekilaulut, mutta kuvaus sopii arkkiveisuihin: ”Useimmiten niissä on aiheena aistillinen intohimo, julma tappelu tai hirvittävä murha tai joku muu kammottawa konnantyö” (*Karjala* 18.6.1909). Lehdissä käytettiin silloin tällöin termiä *rekiveisu*, joka näyttäisi todistavan siitä, että arkkiveisut ja rekilaulut nähtiin yhtäläisinä. Toisaalta veisu-sanaa käytettiin laulun synonyyminä, eli rekiveisulla tarkoitettiin rekilaulua. Santeri Alkion (1862–1930) teoksessa *Muistojen komerosta* kerrotaan kaupungista tuodusta *raittilaulusta* (Alkio 1896, 107). Nimitys viittaa laulun esittämispaikkaan, kylänraittiin.

Toisin kuin useimmat rahvaanlaulujen arvostelijat, rekilaulujen ja arkkiveisujen laulajat eivät yleensä kuuluneet valtaa pitäviin tai sitä havitteleviin vaan valistusta tarvitseviin. Emil Lassisen kertomuksessa ”Laulajapoika” mainitaan, että rekilauluilla on ”oma erityinen yleisönsä, melkein poikkeuksetta renkien ja piikojen yleisö, joiden osaksi harvoin tipahtaa pisarainenkaan valistuksen ja tiedon vihannista pilvistä” (*Uusi Suometar* 7.4.1895). Helsingissä rekilauluja laulettiin kalliolaisessa kahvilassa (*Kylväjä* 24.8.1900) ja piiritanssien säestyksenä Kaisaniemen puistossa (*Uusi Suometar*, 26.7.1903). Nimimerkki Väinö S–nen kirjoitti, että renki- tai talonpojankin kuuluu ”vetelevän hartaasti jotakin irstaisiin sanoihin puettua rekilaulua tai viisua”, ja karjapiiatkin loilottavat arvottomia lauluja (*Keski-Suomi* 21.7.1909).

Houkuttelu seksiin ja rikoksiin

Koska suuri osa rekilauluista käsittelee rakkautta ja riiaamista, on ymmärrettävää, että yksi keskeisistä kritiikin aiheista liittyi pyrkimykseen kontrolloida nuorten seksuaalisuutta. Rekilaulut on jaksoteltu vanhempaan, jossa rakkauden ihanteena on uskollisuus, ja uudempaan, jossa vallitsee huikentelu ja hetkellisyys (Laurila 1956, 104). Kritiikin kärki kohdistui jälkimmäiseen ryhmään. Filosofian kandidaatti A. Dahlbergin mielestä ”tunnotonta sydämettömyyttä” osoittaa se, joka laulaa heilastaan seuraavalla tavalla:

Kultani kuoli ja kuopattiin

tuonne tammen juuren alle.

Taas meni pojalta kakstoista markkaa

haudan kaiwajalle. (Aamulehti 6.2.1894.)

Väitettiin, että heilojen ottamisesta ja jättämisestä kertovat laulut johtavat esiaviolliseen sukupuolielämään (*Koi* 11.3.1881). Loimaalainen kansakoulunopettaja J. Maukonen lähetti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle 2.1.1887 päivätyyn kirjeen, jossa renttulaulujen suosion katsottiin olevan yhteydessä äpäralasten määrään (Hirvonen ym. 1981, 134.) Rivot laulut olivat erityisesti miesten perinnettä, joka syntyi työmailla (Similä 1923, 38). Yksi kirjoittaja valitti, että rahvaan nuoriso etsii virvottavaa huvitusta ”rumuudesta ja kaikista häwiittömyydestään tunnetuista, tukkimiesten lauluista” (*Kaiku* 31.1.1880). Tukkilaisia kutsuttiinkin ”rekilaulujen laulumestareiksi” (*Uusi Suometar* 12.6.1903). Matti Sarmelan mukaan rekilauluissa uhmattiin kyläkuria, ahdasta kristillistä kylähenkeä ja juoruäämiä. 1800-luvun lopulla esiin nousivat nuorten omat vaikuttajahahmot: kyläyhteisön arvoja uhmanneet tappelijat, kiertelevät tukkilaiset ja seksuaalisankarit. (Sarmela 2007, 274.)

Rekilaulut assosioituivat usein tilanteisiin, joissa miehet joivat, pelasivat korttia ja tapelivat. Nimimerkki ”Useain kaupunkilaisten puolesta eräs loukattu” kirjoitti, että Oulussa sähkövalolaitoksen työmiehet olivat hoilottaneet mitä iljettävimpiä ja rivoimpia rekilauluja, ollenkaan välittämättä ohi kulkevasta yleisöstä (*Kaleva* 4.7.1903).⁷ Tässä kirjoituksessa mielipide ilmaistaan suuremman joukon puolesta, mikä nostaa esiin affektiivisen puheen kollektiivisuuden – kuvottavan asian koetaan hyökkäävän oman ryhmän tapoja ja maailmankuvaa vastaan (Ahmed 2018 [2004], 124–125, 127). Myös kanttori-urkuri N. E. Huoposen (1861–1916) kirjoituksessa käytetään monikkoa ja puhutaan vihasta: ”Me wihaamme reki- ja renkutuslauluja [...] mutta kansan- ja kaikkia muita lauluja, joiden sisältö ja sävel owat siweellisten woimain palweluksessa, me lämpimästi puolustamme” (*Kansan Lehti* 1/1896).

”Iljettävän”, ”hävyttömän” ja ”rivon” lisäksi muita affektiivisia ilmaisuja ovat ”saastainen” (*Keski-Suomi* 21.7.1909) ja ”ruokoton” (*Uusi Suometar* 23.10.1890). Vesa Kurkelan mukaan sukupuolielämään liittyvät laulutekstit koettiin nähtävästi kaikkein vaarallisimmiksi. Ne kuvasivat usein hyvinkin realistisesti miesten ja naisten välisiä seksuaalisuhteita; sen kaltainen rietas realismi kauhistutti kansanvalistajia. (Kurkela 1989, 191; ks. myös Rantanen 2013, 235.) Kansa haluttiin nähdä hyveellisenä (Laitinen 1986, 44). Siveellisyyden käsite kytkeytyi vahvasti ajatukseen kansakunnasta ja sen avulla pyrittiin vaikuttamaan ihmisten seksuaalikäyttäytymiseen (Pulkinen & Sorainen 2011, 28). Osansa kritiikistä saikin yöstelyperinne, jota harjoitettiin erityisesti Pohjamaalla. Hannes Aarnion kirjoituksen mukaan nuoret makasivat yöt yhdessä ja vaihtelivat kumppania tiheään: kyse oli ”pelkästä aistillisesta kiihkoutumisesta [...] eikä suinkaan mistään siweellisestä lemmeestä” (*Suupohjan Kaiku*, 7.12.1899).⁸ Myös nurkkatansseja paheksuttiin, koska niiden koettiin kiihottavan sukupuolista halua. Syrjäseudulla voi nähdä räyhäävän, kiroilevan ja rekilauluja laula-

7 Rivosta sisällöstä käy esimerkiksi seuraava laulu: ”Kyrpä se tanssi lattialla / Niinkuin iso herra. / Vittu se vinkasi penkin alta / Ett pistä minua kerran.” (SKS KRA KT 231, 1939–1942, 22).

8 Matti Sarmelan mukaan yöstelyksi on nimetty poikien yöllisiä vierailuja tyttöjen luokse heidän makuu-suojiinsa. Yöstelytavat olivat useimmiten tiukasti normitettuja etenkin talollisten piirissä, eikä yhdessä makaamiseen useinkaan liittynyt sukupuoliyhteyttä. (Sarmela 2007, 270–274.)

van ”juhlakulkueen”, kirjoitti nimimerkki – s – b – i. Kulkijat päätyvät nurkkatansseihin, joissa elämä on ”hurjaa”. (*Rauman Lehti* 28.1.1902.)⁹

Lehtikirjoituksissa arkkiveisujen ja rekilaulujen laulamista katsotaan yleensä vanhemman tai sivistyneemmän ihmisen näkökulmasta. Laulajat nähdään vaikutteille alttiina: ”alhaisella kansalla” on tuskin muuta perustaa tunteidensa kiihotukselle kuin rekilaulut, joita he ovat oppineet jo lapsina, väitti nimetön kirjoittaja *Keski-Suomessa* (2.9.1871). Nimimerkki Maalaisen mielestä arkkiveisut luovat vääriä mielikuvia kokemattoman ja arvostelukyvottoman nuoren sielunelämään ja pääsevät näin tunne-elämän ja tahdon määrääjäksi: ”lukija rupee ensin uneksimaan ja sitte yöjuoksulla etsimään *rakkaita lehtoja*, nurkkatansseja y. m. sentapaista tilaisuutta” (*Hämeen Sanomat* 19.10.1897). ”Maalainen” viittaa Akseli ja Hilda -arkkiveisuun. Tämä balladi on kaukana nurkkatanssien maailmasta, mutta kirjoittajaa huolestuttaakin eroottisen halun puhkeaminen. Arkkiveisun mallista varoittaa nimimerkki Tepukan jatkokertomus, jossa talollisen ottotytär miettii onnetonta rakkauttaan: ”Kuolla Samulin kanssa! kumma, ettei tuota ole ennen tullut ajatelleeksi! Niinhän tekiwät ’Alfred ja Maria’ Saksassa, ja monet muut ulkomailla, owat kuolleet rakkautensa marttiroina [martyyreina], kuten weisukauppiaan kirjoista näkyy...” (*Aamulehti* 28.8.1891.)

Paheksuntaa herättivät nimenomaan nuorten miesten viisut, mutta osansa saivat myös nuorten tyttöjen riiausriimit. Nimimerkki N. E. W. eli Niilo E. Vainio (Kurkela 1989, 191), joka toimi tuolloin Isonkyrön kappalaisena, kertoo kuulleensa tyttöparven laulavan seuraavia säkeitä:

Paperia, pläkkiä, pännä on,

mutta kirjoittaa en saata.

Voi jos ma saisin kerran vielä kerran

friiarin vieressä maata.

Kirjoittaja ihmettelee, millaisia hävyttömyyksiä – joista hänen lainaamansa säkeet kuuluvat miedoimpiin – saatetaan laulaa ihmisten kuullen. (*Pyrkijä* 6/1890, 81–82.) Kritiikki kohdistui myös laulajien röyhkeyteen: pitkiä lauluja saatetaan veisata yleisellä paikalla kovaan ääneen (*Hämeen Sanomat* 10.7.1894). Röyhkeys ei sopinut sivistyneistön kansanlaulukäsitykseen, jonka yhtenä piirteenä oli nöyryys: ”Suomalainen kansanlaulu, kansanlaulaja ja hänen mukanaan itse kansakin on köyhää, mutta nöyrää” (Laitinen 1986, 43). Lisäksi kansanlaulut asetettiin osaksi laatumaisemaa, jota myös ajan kuvataiteessa tuotettiin. Suomalainen kansanlaulu nähtiin surullisena, ja oikea kansanlaulu oli yksinkertaista, mutta samalla kaunista. (Laitinen 1986, 42–43; Kurkela 1989, 148–149.)

Kirkon ja etenkin herätysliikkeiden piirissä rekilauluja tietenkin vastustettiin. Väinö Katajan romaanissa *Koskenlaskijan morsian* kerrotaan herätyksestä, joka ulottui myös palvelusväkeen. Nuottaniemen isäntä ei kuitenkaan uskonut parannuksen pitkäikäisyyteen. ”Ja totta olikin Iisakki puhunut. Jo parin viikon päästä juoksivat piijat kylälle, ja renkipojat laulelivat rivoja rekilauluja metsään mennessään” (Kataja 1914, 49). Nimimerkki R. K. toi esiin, että jotkut ”ahdasmieliset eivät suvaitse kuulla jonkun laulun säveltäkään, jolla tietävän olevan rivot sanat” (*Joulu-Lahja* 1908, 3).

Arkkivihkosiin ei yleensä painettu rivoja lauluja, mutta Painoasiain ylihallituksen kiertokirjeessä puhutaan lauluista, joilla voisi olla turmiollinen vaikutus ”alempaan kansaluokkaan”:

9 Keskustelusta jota käytiin sukupuolisiveyden merkityksestä (kansakunnalle) ks. esim. Jalava 2011.

Koska viime aikoina on lewitetty arkkikirjoja eli n. k. arkkiviisuja, jotka sisältävät säädyllyisyyttä loukkaavia esityksiä, on ylihallitus täten tahtonut muistuttaa painoasiamiehiä että tarkastaessanne semmoisia kansan kesken lewitettäväksi aiottua kirjoituksia panette erityistä huomiota siihen, ettei näissä esiinny wiittauksia ja lauseparsia, jotka, muuten olematta pahentavia, siweellisessä suhteessa woisiwat turmiollisesti waikuttaa alempaan kansaluokkaan. (Wiipurin Sanomat 12.11.1893.)

Siinä missä nuorten seurustelulaulujen nähtiin höllentävän seksuaalimoraalia, murhista ja ryöstöistä kertovien viisujen väitettiin lisäävän rikollisuutta. Rahvasta miellytti esimerkiksi Hallin Jannen laulu, kirjoitti nimimerkki M. K. Jokioisilta (*Uusi Suometar* 11.8.1871). Laulu tästä ryöstömurhan tehneestä rikollisesta julkaistiin ensimmäisen kerran 1869 ja sen jälkeen lukuisina painoksina. Eipä tarvinnut Herman Ruokosen kauan laulella Hallin Jannesta, ”ennen kuin seurasi esimerkkiä ja sai tilaisuuden sepittää Herman Ruokosen laulua”, kirjoitettiin *Keski-Suomessa* (2.9.1871). Ruokonen tuomittiin murhasta, ryöstöstä ja varkaudesta Siperiaan. *Uudessa Suomettaressa* moitittiin raakoja murhalauluja, ”joissa wankein kahleita ja murhaajain puukkoja idealiseerataan” (23.10.1890). Nimimerkki K:n mukaan entisaikaan laulettiin Siperiaan joutuvista sankareista, ”ja se waikutti kansan kesken waltawasti” (*Savo-Karjala* 6.2.1891). Kun ryöstömurhasta tuomittuja lähdettiin kuljetamaan Vaasaan vankilaan, tuomittujen kerrottiin laulaneen rekilauluja ja näyttäneen ”hywin iloisilta” (*Tampereen Sanomat* 12.12.1908).

Murhalaulujen vaikutuksesta kerrotaan myös fiktiossa. Santeri Alkion vuoteen 1867 sijoittuvassa romaanissa *Murtavia voimia* Hallin Jannesta hoilaa Karin Vennu, rikollinen (Alkio 1896, 33). Saman tekijän *Palvelusväkeä*-romaanissa nuorta rikoksenteikijää ilahduttaa ihmisten huomio: ”Ujoina alkoivat mieleen tunkea vanhanaikaisten murhalaulujen kiihottavat sanat ja säveleet” (Alkio 1904, 129–130). Alkion *Puukkojunkkareissa* rikoksenteikijä riemuitsee tulevasta kuuluisuudestaan ja ”laluista, joita hänestä sepitetäisiin, hänen tekonsa olisivat ’kau-he-ammatt kuin kenenkään muiden!’...” (Alkio 1894, 220). Murhalaulujen kritiikkiin olikin perustetta. Vaikka lauluihin sisältyi useimmiten varoitus väärälle tielle joutumisesta, murhaviisussa on väkivallalla hekumointia ja jopa mässäilyä (Huhtala 1988, 55–56).

Rekilaulujen paheksunnasta seurasi, että paheellista tai arvotonta laulua kutsuttiin yleisesti rekilauluksi. Kaunokirjallisuudessa Selma Lagerlöfin romaanin *Gösta Berlings saga* suomennoksessa ”pikarien kilinä ja rekilaulut” houkuttelivat pirun paikalle (*Satakunta* 10.1.1905). Irmari Rantamalan *Harhamassa* Martvan silmissä kaikki maallinen runous kutistui jumalallisen runouden rinnalla ”rekilauluiksi ja renkutuksiksi” (Rantamala 1909, 189).

Runoaistin tuho

Arkkiveisujen kohdalla moitteita herätti rahan kuluttaminen turhuuteen. Yksi kirjoittaja ihmetteli markkinavieraita, jotka antavat ”melkeinpä viimeisenkin pennin saadakseen ostaa yhden noista arkkiveisuista koti-ewäiksensä” (*Koi* 11.3.1881). Osansa sai myös kustantajien halu hyötyä ”roska- ja roisto-kirjallisuudesta” (*Uusi Suometar* 9.1.1871). Herman Niemen mukaan uudemmissa kansanlauluissa hentulle ostetaan ”silkkiä, samettia, kalliita saaleja, kultavitjoja ynnä muita herrasväen ja varakasten komeuksia” (*Valvoja* 1893, 536–537). Tämän kaltaisissa puheenvuoroissa heijastuvat kansanvalistuksen säästäväisyyttä ja vaatimattomuutta korostavat neuvot (vrt. Mikkola & Stark 2009). Kritiikin taustalta voi vaistota huolen sopimattomasta säätyrajojen ylityksestä.

Myös rahvaan suosimien laulujen runomuotoa kritisoitiin. Yksi kirjoittaja arvosteli laulua, joka kertoi Matti Haapojasta, tunnetusta rikollisesta. Ensinnäkään sanat eivät sovi annettuun sävelmään. ”Ja entäs runomitta ja loppusoinnut sitten? Se on mitä kamalinta runouden räökkäämistä.” (Aura 2.2.1895). Nimimerkki Väinö S–nen osoittaa kirjoituksessaan esimerkein, kuinka riimin pakkovalta oli johtanut rekilauluissa epäloogisuuksiin: säkeitä oli sorvattu riimi edellä, sisällöstä välittämättä. Lauluista puuttuu ”runollinen kauheus, taiteellinen kokoonpano ja ajatusyhteys”. Lauluissa ei ole mitään sivistävää, jalostavaa tai mieltäylentävää, ja ne pilaavat laulajan musikaalisen aistin ja tylsistyttävät arvostelukyvyn, niin että ruma tuntuu kauniilta ja huono hyvältä, kirjoitti Väinö S–nen. (*Keski-Suomi* 21.7.1909.)

Elias Lönnrot oli maininnut *Kantelettaren* esipuheessa ”mielettömät ja kielettömät” arkkiveisut, joita oli alkanut ilmestyä vuosi vuodelta yhä enemmän (Lönnrot 1840, L). Sama asenne ilmenee monissa lehtikirjoituksissa. Ennen Suomen kansalla oli ollut runollista kykyä, mutta nyt tilanne oli toinen: renkutukset pilaavat ”sen alkuperäisen hienon runouden aistin, mikä historiamme aamuhetkillä loi kansanrunoutemme ihanat tuotteet, Kalevalan ja Kantelettaren”, kuului argumentti (*Waasan Lehti* 1.3.1893). Arkkiveisujen ja rekilaulujen arvostelijat peilasivat uudempia kansanlauluja vanhaa runonlaulutraditiota vasten tai pikemminkin sitä kuvaa vasten, mikä heillä vanhasta traditiosta oli. Kalevalamittaiseen perinteeseen kuuluneista rivoista teksteistä useimmat kirjoittajat eivät nimittäin ilmeisesti tienneet.

A. Dahlbergin mielestä juuri arkkiveisut ovat antaneet vanhemmalle kansanlaululle kuoloniskun (*Aamulehti* 6.2.1894). Nimimerkki Viidan mukaan arkkiveisut tylsistyttävät ”kansanhengen” kykenemättömäksi luomaan muuta kuin lyhyitä rekilauluja (*Pyrkijä* 3/1893, 38). Puhe kansan hengestä viittaa J. V. Snellmanin (1806–1881) ohjelmaan, johon kuului kansallishenkeä edistävän kansalliskirjallisuuden luominen. Kai Laitisen mukaan Snellmanin käsite kansalliskirjallisuus kiinnittyy kansakunnan omaan kieleen, ilmentää kansakunnalle ominaista henkistä kehitystä, edistää kansallista tietoisuutta, vaikuttaa esimerkiksi kansakuntaan ja ylläpitää kansallishenkeä, josta se on syntynyt, ja on samalla koko sivistyksen edellytyksenä. (K. Laitinen 1984, 184.) Kritiikin taustalla on ajatus, ettei rahvaan suosima uudempi lauluperinne edistänyt kansalliskirjallisuuden luomista, toisin kuin aito kalevalamittainen runous. Asenteen pitkäikäisyys ilmenee arkkiveisujen tutkimuksen vähäisyydessä. Lauri Hongon mukaan arkkiveisut on Suomessa nähty ”epäkirjallisuutena”, ”epärunoutena” ja ”epäperinteinä”:

Epäkirjallisuutta siksi, että niiden alkuperä oli sumea. Ne olivat laina-, kulku- ja kopiotavaraa, jonka tekijästä ei useinkaan ollut varmuutta. Juuriaan ne hakivat milloin suullisesta perinteestä, milloin yksityisestä kynäilystä. [...] Epärunoutta arkkiveisut olivat kirjallisesti heikon laatunsa vuoksi. Epäperinnettä arkkiveisuista teki niiden kirjallinen alkuperä ja säilytystapa. (Honko 1995, 11; ks. myös Kuismin 2021.)

Kysymys vääränlaisesta perinteestä liittyy myös Heikki Laitisen esiin nostamaan talonpoikaismusiikin ja säätyläismusiikin kahtiajakoon. Jako kahteen estetiikkaan oli jyrkkä. (Laitinen 2003, 332–333.) Talonpoikaismusiikille asetetut esteettiset vaatimukset kietoutuivat kysymyksiin totuudellisuudesta ja heijastelivat syviä kulttuurin sisällä olevia todellisuuden hahmottamisen rakenteita. Pohdinnoissa on nähtävissä jaottelu lauluihin, jotka sivistyneistön mielestä antoivat totuudellisen kuvan kansasta ja niihin, jotka eivät näin tehneet. (Vrt. Tarasti 1982, 26.) Jo Herder oli tehnyt eron ”aitojen” ja ”oikeiden” kansanlaulujen ja huo-

non ja turmeltuneen musiikin välillä (Kurkela 1989, 212). Idealistiseen maailmankuvaan soveltumaton rahvaanmusiikki edusti vääränlaista kansanomaisuutta (Kurkela 1989, 213).

Nuorisoseuraliikkeen perustajiin kuuluneen Santeri Alkion *Eeva*-teoksen nimihenkilö, nuori talonpoikaistyttö, kutsuu Runebergin runoja lauluiksi. Kirjallisuutta harrastava Hilta ymmärtää, ettei Eeva osaa erottaa oikeaa runoa tavallisesta arkkiveisusta. Kun Hilta lausuu haltioissaan ”Torpan tytön” säkeitä, hän luo Eevaan merkitsevän katseen: ”Ymmärrätkö nyt, ettei tämä ole mitään tavallista ‘kaunista laulua’, tuommoista kurjaa rakkauden ruikutusta, jota intohimot synnyttävät, vaan tämä on jotain toista?” (Alkio 1888, 82.) Vastakkain asettuvat Runebergin runon puhdas rakkaus ja vaarallisia tunteita herättävä arkkiveisu.

Puolustuksen puheenvuorot

Kritiikin negatiivisessa valtavirrassa oli joitakin poikkeavia ääniä. Jo talollinen ja runoniekka Antti Puhakka (1816–1893) oli kirjoittanut vastineen Fritjof Caloniukselle, joka oli arvostelut ankarasti arkkiveisuja. Puhakan mielestä ohdakkeiden kitkeminen ei synnytä parempaa kirjallisuutta. (*Suometar* 23.3.1860.) Useat kirjoittajat olivat sitä mieltä, etteivät arkkiviisut edistä lukuhaltuutta, mutta toisenlainenkin näkökanta esitettiin. Yhden kirjoittajan mukaan arkkiveisun lukeminen saattaa olla ”kiihoittaja parempienkin kirjojen lukemiseen” (*Keski-Suomi* 26.8.1871). Nimimerkki K. H. eli kirjailija Kauppi-Heikki (1860–1920) valaisi kirjoituksessaan huonon lukutaidon omaavan ihmisen asemaa ja tilannetta. Kauppi-Heikki, joka oli ollut renkinä Vieremän pappilassa, tunsi palvelusväen olosuhteet ja menta-liteetin omakohtaisesti. Renkipoika tai piikatyttö saa nautintoa, kun hän löytää ostamastaan viisusta ”omia tunteitaan ja ajatuskantaansa vastaavia wärssyjä.” Arkkiveisu ei tuota vain huvia, vaan kohottaa viisua lehteilevän ja laulavan itse- ja omanarvontuntoa sekä virkistää yksitoikkoista ja aatteellisesti köyhää elämää, kirjoitti Kauppi-Heikki. (*Päivälehti* 5.5.1893.)

Romanttisimman kuvan rekilaulusta esitti Juhani Aho, joka vertasi rekilaulujen tekijää itsetietoiseen runoilijaan: sisäistä elämää kuvatessaan lauluntekijä ottaa vertauskohtia ympäröivästä luonnosta. Vaikka Aho mainitsee rekilaulujen tilapäisen luonteen, hänen mukaansa ne ovat ovi ”jonka kautta voitaisiin astua ihaillemaan ja katselemaan kansanlas-ten ajatusten ja tunteiden hienointa ja alkuperäisintä wäreylyä” (*Uusi Kuvalehti* 1892 n. 23, 1.11.1892; *Päivälehti* 3.12.1892). Ahon ajatukset kuvastavat herderiläistä ja kansallisromanttista ihailua, jossa laulut nähtiin väylänä kansan tärkeimpien kvaliteettien tarkastelulle, joita olivat hieno ja alkuperäinen (ks. Sarajas 1962).

Kauppi-Heikin romaanissa *Uran aukaisijat* on kohta, jossa kansanjuhlaan tullut maisteri hyräilee isänmaallista laulua ja kysyy kuskipojalta tämän laulutaidosta. Poika sanoo, ettei hän tunne ”herrojen lauluja”. Hän kertoo lukeneensa Vihta-Paavon eli talonpoikaishrunoilija Paavo Korhosen runoja, mutta maisterin mielestä Oksasen ja Suonion runot ovat parempia (Kauppi-Heikki 1904, 68–69.) Kohtaus tuo esiin sivistyneen herran ylemmydentunnon ja kritisoi sitä. Samantapaisia näkemyksiä esitti myös Lauri Soini (1875–1919), joka hänkin oli lähtöisin vaatimattomista oloista: kansanomaisten laulujen vieroksunta kertoo siitä, että herrasväen esikuvat ovat kotoisin ”kaukaa ja korkealta” (*Työmies* 30.9.1901). Soini toivoi, että rekilauluista toimitettaisiin *Kalevalaan* ja *Kantelettareen* vertautuva kokoelma (*Uusi Suometar* 16.7.1901). Tosin Soini totesi osan vanhasta perinteestäkin olevan ”ruokotonta” ja sellaista, joka murentaa kuvan ”wanhan runouden läpikotaisesta ihanteellisuudesta” (*Uusimaa* 24.7.1903).

Nimimerkki H. K., jonka takana saattaa olla tunnettu kuoromies Heikki Klemetti (1876–1953), totesi kirjoituksessaan, etteivät rivot laulut ole kansanlauluissa enemmistönä.

Rekilauluihin kohdistuva vastenmielisyys, ”melkeinpä inho”, on aiheeton, H. K. kirjoitti. Jos kansanmusiikkia alkaa parannella joku ”toisesta ilmapiiristä oleva ihminen”, se muuttuu ”jonkinlaiseksi puolisiwistyneeksi, narrimaiseksi matkimiseksi, jolloin sillä ei mitään arwoa ole”. Kirjoittajan mukaan kansa ei ymmärrä rekilaulua samalla tavalla kuin ”kehittyneemmät henkilöt”. Jos lauluja moititaan liiaksi, seurauksena on laulamisen loppuminen, ”kun näet yhäti saa pelätä sopimattomia laskettelewansa, jos joskus suunsa awaa.” (*Suometar* 28.2.1903.)

Nekin, jotka kritisoivat ankarasti rekilauluja, saattoivat tunnistaa niiden vetovoiman. Nimimerkki Väinö S–n kirjoitti ”roskalaulujen” selittämättömästä viehätysvoimasta ja sokaisevasta kyvystä imeytyä vereen. Jos keskitytään vain laulujen kitkemiseen, toivottua tulosta ei tule:

Sillä jos – niin sanoakseni – näiden vereen imeytyneiden ala-arvoisten laulujen sijalle ei aseteta muita, parempia ja puhdassisältöisempiä lauluja, niin – siitä saattaa olla jotenkin varma – hävitettäväksi aijotut ”viisut” ja rekilaulut, kaikista tukahduttamispyrkimyksistä ja ponnistuksista huolimatta, ennen pitkää kaikuvat taasen, ehkäpä entistä ehompina, monien huulilta kylien kujilla ja raiteilla ynnä muualla. (Keski-Suomi 21.7.1909; Keski-Suomi 30.7.1909.)

Arkkiveisujen ja rekilaulujen houkutus sivistyneistön piirissä

Kuten edellä on mainittu, 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä maallisten arkkiveisujen sepittäminen, painattaminen ja myynti olivat lähes kokonaan rahvaan omissa käsissä. Tätä taustaa vasten on kiinnostavaa tarkastella kirjailija ja kääntäjä Valter Juva (1865–1922) muistelmaa arkkiveisunikkariksi ryhtymisestä. Idea sai alkunsa hänen isänsä väitteestä, ettei kirjoittamalla hankkinut rahaa. Juva kertoo olleensa kotonaan Hämeenlinnassa veljensä kanssa lukemassa tenttiin. Tuohon aikaan, vuonna 1885, kaupungissa asui myös Kasimir Leino (1866–1919)¹⁰, joka oli päättänyt antautua kirjailijaksi. Veljekset puhuivat hänen kanssaan Suomen kirjallisuusoloista: ”Ylimieliset ivalauseet sinkoilivat; pian oltiin arkkiveisuisia.” Ylioppilaiden mieleen tuli vastikään tapahtunut vanginvartijan murha sekä tulossa olevat syysmarkkinat. Tästä syntyi ajatus arkkiveisun sepittämisestä: ”Koko huvimme, koko ivamukailu-ilomme oli oleva siinä, että kirjoittaisimme niin viheliäistä runoutta kuin osaisimme [...]” (Juva 1916, 73.)

Valter Juva oli saanut käsiinsä jäljennöksen eräästä runosta, jonka härmäläinen puukkojunkkari oli kirjoittanut vankilassa. ”Tämä otettiin esiin, luettiin ja huomattiin hyväksi.” (Juva 1916, 74.) Sovittiin, että Valter Juva ja Kasimir Leino laatisivat molemmat oman versionsa ja Vilhelm Juva toimisi kriitikkona. Naurunremahdusten säestämänä syntyi kaksi veisua, ”Laulu vanginvartia Vilénin kauhiasta murhasta” ja ”Uusin ja paras laulu vanginvartia Vilénin kauhiasta murhasta”. Paikallisen kirjapainon nuori alifaktori huolehti veisujen painattamisesta ja hankki markkinapäiviksi myyjän, mutta pahaksi onneksi tämä joi myyntitulot. Juva veljesten isä oli ollut oikeassa: kirjallinen työ ei lyönyt Suomessa leiville. Kertomus päättyy O. A. F. Lönnbohmin (1856–1927) toteamukseen, jonka mukaan tulevien kirjallisuushistorioitsijain on syytä panna merkille, että Kasimir Leino oli aloittanut uransa julkaisemalla ”varsinaista rahvaan runoutta” (Juva 1916, 78). Juva asenne arkkiveisuperinteeseen on huvittanut ja ivallinen, ja samanlaista suhtautumista oletetaan myös

10 https://fi.wikisource.org/wiki/Kasimir_Leino

muistelmapalasan lukijalta. Tässä toteutuu jälleen Ahmedin havainto affektiivisten puheaktien kollektiivisesta luonteesta. (Ahmed 2018 [2004], 124–125.)

Juva ja hänen ystävänsä osallistuivat rahvaan kulttuuriin paljastamatta itseään. Toisesta tilannetta kuvataan Arvid Järnefeltin *Vanhempieni romaanissa*, jossa tukkipoikien laulu kajahtaa yhtäkkiä opiskelijoiden tiloissa yhden ylioppilaan esittämänä. Laulun kapinallinen tendenssi viehättää, mutta esitystilanne herättää voimakkaan reaktion:

Sekä sanat että nuotti olivat kaikille tuttu. Mutta että tuo salomaiden rekilaulu nyt kajahteli näissä upeissa saleissa ja korupyvästöissä, se oli toki odottamatonta jokaiselle. Tukkiäjäthän ne kyllä olivat synnyttäneet Suomen suuret rahapatruunat ja monen lauttamiehen elämän lyhentäneet, luoneet uudet koulut, saattaneet monen sivistykseen ja monen viinoihinkin upottaneet, mutta laulun kapinallinen tendenssi, johon rekilaulaja tähtäsi, tuntui näissä saleissa melkein samalta kuin jos joku frakkiin ja valkoisiin hansikkaisiin pukeutunut herrasmies olisi ilmestynyt tänne sontainen talikko kädessä. (Järnefelt 1929, 244.)

Vastakkain asettuvat siis Ylioppilastalon pylvässali ja rekilaulu, herrasmiehen juhlavaatteet ja sontatalikko – eli puhdas ja likainen, korkea ja matala. Merkille pantavaa Järnefeltin kuvauksessa on myös se, että jotkut lähtivät pois, mutta toiset jäivät ja ryhmittäytyivät laulajan ympärille. Tästä alkoivat säännöllisiksi muodostuneet rekilauluillat. Myös Juhani Ahon las-tussa kerrotaan ylioppilaasta, joka tunnettiin mehevien savolaisten rekilaulujen esittäjänä: ”Tukkipoikain laulu’ lienee niistä kuuluisin; siihen aikaan laulettiin sitä kaikissa ylioppilasiloissa ja laulettaneen vieläkin” (Aho 1896, 197). Hahmon esikuvana on todellinen henkilö, savolainen Pekka Hartikainen (ks. Salmi-Niklander 2010). Ylioppilaiden innostuksen taustalla näkyy talonpoikaissyntyisten opiskelijoiden määrän kasvu vuosisadan lopulla. Heikki Laitisen mukaan tuolloin alkoi ”talonpoikaaisuuden samastuvien aika”. (Laitinen 1982, 122.)

Sivistyneistön piirissä rekilaulujen laulamisessa oli kiellettyjen huvien makua. Eino Leinon *Olli Suurpäässä* nimihenkilön ystävä ”veteli rasvaisia rekilauluja” ja taiteilijat olivat esityksestä innoissaan (Leino 1908, 97). Nämä laulut olivat luultavasti rivoja, toisin kuin kohtauksessa, joka sisältyy Joel Lehtosen romaaniin *Kerran kesällä*. Ylioppilaat ovat Saimaalla huviretkellä ja laulavat salongissa rekilauluja, ”sanoilta huimia, älyttömiäkin”. Laulujen sävelissä puhui ”hiljaisten metsäkulmain ainainen alakuloinen kaipaus ja silloin tällöin purkautuva hillitön riemu [...]”. Vanhemmat miesmatkustajat hymyilivät tyytyväisinä, ”toiset heistä yhtyivät säkeiden loppuhoiloihin” (Lehtonen 1917, 8.)

Sivistyneet nuoret miehet saattoivat siis harrastaa rekilauluja, mutta säädyllyisille naisille tilanne oli toinen. 1880-luvulla jo pelkkä tietoisuus paheista nähtiin kunniallisille naisille epäilyttävänä (Jalava 2011, 91). ”Pappa tahtoi rikasta, ja mamma tahtoi rakasta, ja minä tahdoin komeanlaista”, laulaa 17-vuotias Maiju Canthin *Papin perheessä* (Canth 1891, 16). Pastori-isän mielestä katupojalta opittu veisu sovi nuoren naisen suuhun. Samantapainen tilanne on myös Gustaf von Numersin (1848–1913) näytelmässä *Kuopion takana*, jossa Helsingistä tullut neitonen kertoo pitäneensä hauskaa matkatovereidensa kanssa. Hän oli puhunut ylioppilaiden kanssa Darwinista, juonut likööriä ja laulanut rekilauluja (von Numers 1904). Canthin ja von Numersin näytelmissä rekilaulujen laulaminen kertoo kapinasta naisen roolin rajoituksia vastaan. Huolimatta yhteiskuntaluokasta ja osin sukupuolestakin, nuoret tunsivat sääty-yhteiskunnan rajoitukset ja kapinoivat niitä vastaan (vrt. Wirilander 1966, 359).

Kielteinen asenne rahvaanomaisiin huveihin hölleni myös iltamaohjelmissa. Yleishyödylliset hovit olivat osa erilaisten yhdistysten rahankeräystoimintaa 1800-luvun loppupuolen Suomessa (Lehtonen 1994, 19). Savo-Karjalaisen osakunnan naamiaisissa, jotka pidettiin kansatieteellisen tutkimuksen hyväksi, kuultiin posetiivin soittoja ja ”katu-kyökin rowastin’ tekemiä lauluja”. Paikalla oli myös viisukauppiaita ja laukkuryysiä (*Uusi Suometar* 13.1.1881). Porin suomalaisen lyseon hyväksi pidettyjen arpajaisissa kuultiin viisukauppiaan esittämä ”Aiwan uusi nyky-ajan vaatima kaksikielinen, erinomaisen kaunis laulu Porin kaupungin edistyksestä” (*Satakunta* 12.3.1887). Ilmeisesti tilaisuutta varten sepitetty laulu parodioi arkkiviisuja. Uuden-Koiviston vapaapalokunnan perheiltamassa ohjelman sisältyi kupletin ja murrejutun lisäksi ”rekiveisuja isompi joukko” (*Kansalainen* 29.12.1905). Iltamien tarkoituksena oli houkutella paikalle maksavaa yleisöä laajemmista piireistä, jonka vuoksi kansanomaiset hvinumerot puolustivat paikkaansa. Tarkoitus pyhitettiin keinot – ja tuotti huvia säädystä riippumatta.

Kirjallinen rekilaulu – puolesta ja vastaan

Suomenkieliset runoilijat kiinnostuivat rekilauluista 1890-luvulla ja 1900-luvun alkuvuosina: voisi jopa puhua rekilaulubuumista. Julkaistiin runsaasti runoja, jotka muistuttivat rekilauluja muodon ja osin sisältönsäkin osalta. Talonpoikaisperheeseen syntyneelle Otto Manniselle (1872–1950) rekilauluperinne oli tuttua kotiseudun perintönä. Hän lauloi itse rekilauluja¹¹ ja oli kiinnostunut myös lauluperinteen kirjallisesta käytöstä. Mannisen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa sijaitsevassa henkilöarkistossa on säilynyt kirjailija Antti Rytkösen keräämiä rekilauluja sisältävä vihko, jossa on myös Mannisen merkintöjä. Manninen kirjoitti runoja, joilla on selviä tekstienvälisiä yhteyksiä rekilauluun. Myös Rytkösen esikoisrunokokoelma *Lauluja* (1900) rakentuu rekilaulujen varaan (Lyly 1983, 115; Karhu 2019a). Mannisen lisäksi Johannes Linnankosken (1869–1913) ja Larin-Kyöstin (1873–1948) arkistoissa on rekilaulumuistiinpanoja sisältäviä vihkoja, mikä kertoo kiinnostuksesta tähän perinteeseen.

Larin-Kyösti (1873–1948) oli yksi tärkeimmistä ”kaunokirjallisten rekilaulujen” kirjoittajista. Hän julkaisi esikoiskokoelmansa *Tän pojan kevättrallatuksia* (1897) Kyösti Larsonin nimellä. Seuraavana vuonna julkaistiin *Kylän lauluja* ja vuonna 1899 *Kulkurin lauluja*. Jo kokoelmien nimet viittaavat kansanlauluperinteeseen. Kun Joh. K. Lindstedt painatti Larin-Kyöstin tekstejä laulukirjaansa *Laululipas*, runoilija julkaisi kiukkuisen vastineen. Runoilijaa suututti se, että hänen runojaan oli sijoitettu ”rekilaulujen ja rivojen renkutusten joukkoon” (*Helsingin Sanomat* 19.3.1908).¹² Kiinnostavaa on, että Larin-Kyösti ilmaisi tällä tavoin halveksuntaa rekilauluja kohtaan, vaikka hän saattoi lainata niitä runoissaan ja viitata niihin suoraan:

*Ei oo poika lepän lastu,
eikä tuulen tuoma,
vaikka on tällainen avosuu,
niin on se Luojan luoma. (Rekilaulu) (Larson 1897, 5.)*

11 SKS KIA, Pentti Lylyn arkisto, Otto Mannista koskevat haastattelut, Puhtaaksikirjoitus 1 2/2, kotelo 28.

12 Antikvariaatinpitäjä Joh. K. Lindstedt julkaisi kokoelman *Laululipas* vuosina 1905, 1907 ja 1911. Kansanlaulujen lisäksi kokoelmassa on myös ns. taidrunoja.

Myös Ilmari Calamniuksen (1874–1970, myöh. Kianto) varhaistuotanto kuuluu suomenkielisen runouden rekilauluperiodiin (vrt. Hyöty 2015, 40). V. A. Koskenniemen mukaan Calamniuksen ja Larin-Kyöstin varhaistuotantoja yhdisti ”kansanlaulua ja erikoisesti nk. rekilaulua lähentelevä aihepiiri ja tyyllilaji” (*Uusi Suomi* 3.2.1957). Calamnius debytoi vuonna 1897 teoksella *Soutajan lauluja* ja julkaisi kuusi runokokoelmaa vuoteen 1906 mennessä. Hän käytti rekilaulumittaa ja hyödynsi muitakin rekilaulujen piirteitä. Calamnius käytti toisinaan arkkiveisuista tuttua tapaa merkitä tekstile sopiva sävel. Esimerkiksi esikoiskokoelmassa julkaistun ”Nuorra”-nimisen runon alle on merkitty: ”Sävel piiritanssilaulusta: Tuopa tyttö nätti on...” (Calamnius 1897, 97).

Eino Leino (1878–1926) oli innoittunut kansanlauluista jo 1890-luvulla. Esimerkiksi *Sata ja yksi laulua* (1898) sisältää runsaasti rekilaulumittaa noudattavia ja kansanlauluja muistuttavia runoja. Leino käytti rekilaulumittaa myös teoksessaan *Kivesjärveläisiä* (1901) sekä *Kangastuksia*-kokoelmaan (1902) sisältyvässä laajassa runoelmassa ”Perman taru”. Nimimerkki W. J. kritisoi jälkimmäisen aikaan saamaa vaikutelmaa: ”Tuntuu aiwan siltä kuin runoilija olisi tällaisia värssyjä tehdessään käyttänyt mallina laulua Hallin Jannesta”.¹³ Kirjoittajan mielestään Leinon ”Perman taru” sopsikin arvottomaksi pennikirjallisuudeksi. (*Kansalainen* 3.12.1902)

Rahvaan perinteestä ”kirjallinen rekilaulu” erosi siinä, että aiheet ja sanasto olivat säätyläislukijoille sopivan ”siistejä”. Jos näin ei ollut, seurasi kritiikkiä. Nimimerkki K. R. K. oli sitä mieltä, että Leinon *Pyhä kevät* (1901) sisälsi helmien lisäksi myös ”likaa”: joissakin säkeissä on ”rekilaulun ja rallatuksen” vaikutelmaa. ”Ja muutamat säkeet kokoelmassa ovat suorastaan rivoja, siitä ei päästä, vaikka rivoutta kuinka monet kaunosielut kauniiksi todistavat” (*Opiksi ja huviksi* 1.1.1902). Yleissävyltään positiivisessa arvostelussaan nimimerkki K. A. B. mainitsee Leinon runon ”Rakkauden laulu”. Tähän kohtaan on liitetty toimittajan huomautus: ”Törkeä ja muutoinkin kelvoton sepustus” (*Uusi Suometar* 7.12.1901). Myös pari vuotta myöhemmin julkaistussa artikkelissa, jossa kyseenalaistetaan Otavan kustannuspolitiikka, sama runo asetetaan kepin nokkaan. Kirjoittajan mukaan siinä käytetään ”niin rivoja sanoja, että sellaisia siihen asti tuskin on nähty suomenkielisessä kirjallisuudessa, ell’ei mahdollisesti rekilauluissa. (*Uusi Suometar* 30.12.1903). Kritiikki kohdistui ensimmäiseen säkeistön seksuaaliseen kuvastoon:

Ajatukset mun aivoissani

niin kuin käärmeet kiertää.

Käsi toinen neitosen nisissä

ja toinen vartta viertää. (Leino 1901, 69.)

Kuten Leinon tapauksessa, myös Calamniuksen kohdalla kansanlaulujen hyödyntämiseen suhtauduttiin kaksijakoisesti. *Isänmaallisten runoelmien* arvostelussa asiasta kirjoitettiin positiiviseen sävyyn: ”[V]irsi vierii häneltä rekilaulun huolettomuudella, ne ovat oikeita suomalaisia tuulahduksia Kajaanista ja Kajaanin takaa” (*Valvoja* 1906, 730). Calamniuksen runojen kansanlaulumaisuus nähtiin myönteisesti myös *Hämeen Sanomissa* (10.12.1898). Saman lehden arvioija ei kuitenkaan suhtautunut yhtä positiivisesti *Margareta*-kokoelmaan: ”Calamnius myös kirjoittaa paljon sellasta, mitä emme mitenkään voi pitää runoute-

13 Leinon kokoelmaan *Sata ja yksi laulua* sisältyy runo ”Rekilaulu”, parodia Hallin Janne -arkkiveisusta (Leino 1898, 173–175). Parodiaan viitataan suoraan Larin-Kyöstin runon ”Hämäläinen hyräily (parodia)” otsikossa. Huom. myös säe ”Oi rekilaulun maa!”. (*Hämetär* 30.1.1906.)

na: ’tiu tau tilhi’ -löperryksiä, rekilauluja jotka owat huonosti jäljiteltyjä originaaleista” (*Hämeen Sanomat* 21.12.1900).

Kirjailijat siis hyödynsivät rekilauluperinnettä teksteissään, mutta kiinnostuksen syyt olivat muualla kuin kansan moraalisen tilan nostamisessa: Leino, Larin-Kyösti ja Calamnius kyseenalaistivat herderiläisen näkemyksen kansanlaulusta, jossa eettinen oli aina tärkeämpi ominaisuus kuin esteettinen (vrt. Kurkela 1989, 213). Nuoria runoilijoita perinne kiinnosti sanataiteen materiaalina, ja rekilaulujen huolettomuus ja eroottisuus kiehtoivat. Kirjallisuuskritiikeissä suhtautuminen riippui siitä, miten rekilauluja käytettiin. Jos lauluja hyödynnettiin ”oikein”, kansanomaisuus nähtiin hyveenä. Jos taas lauluissa oli erityisesti seksuaalisväritteisiä elementtejä, arvostelijat ärähtivät. Taustalla oli ajatus, että kaunokirjallisuus vaikutti sukupuolisiveellisyyteen. Esimerkiksi filosofi Thiodolf Reinin mukaan kirjailija ei saanut jättää lukijaa ”sukupuolisen saasta-elämän” nostamien ristiriitojen armoille. (Jalava 2011, 94.)

Kampanjat parempien tekstien ja laulujen puolesta

Kansanvalistus oli kuulunut jo Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran varhaiseen ohjelmaan: sen ensimmäinen julkaisu oli saksasta käännetty opettavainen kertomus *Kultala* (1834). Vuonna 1874 perustetun Kansanvalistusseuran yhtenä tärkeimmistä tavoitteista oli saada kansalle parempaa lukemista, ja 1880-luvulta alkaen seura oli aktiivinen laulujuhlien järjestäjänä ja sittemmin laulukirjojen tuottajana (Ojanen 2014, 38–52, 91–96). Myös nuorisoseuraliikkeen syntyvaiheet 1880-luvulla liittyvät kansallisuus- ja sivistysaatteen edistämiseen (ks. esim. Rantanen 2013, 80–85). Nuorisoseurat halusivat tarjota nuorten vapaa-aikaan muun muassa laulukuoja. Sopivien laulujen opetuksesta huolehti myös kansakouluaitos (Pajamo 1976). Kansanvalistajien projektilla oli tulosta, mutta toisaalta lehtikirjoittelusta heijastui turhaantuminen muutoksen hitauteen: rahvaan laulujen suosio oli yllättävän sitkeää.

Eero Ojasen mukaan Kansanvalistusseura julkaisi monenlaisten kirjojen lisäksi pienpainatteita. *Kansanvalistusseuran lehtisiä* -sarjassa julkaistut tekstit pyrkivät kilpailemaan kansan tuottamien arkkijulkaisujen kanssa tarjoamalla parempaa sisältöä (Ojanen 2014, 47–48). Sarjassa julkaistiin asiategstejä, kertomuksia sekä muun muassa *Kantelettaren*, Runebergin ja Suonion runoja. Santeri Alkion toimittamaa ja Aleks. Filanderin kustantamaa kirjasarjaa *Warpusjoukko* (1893) oli tarkoitus levittää nuorisoseurojen avulla (Lassila 2008, 79). Sarja jäi kuitenkin kuuteen kertomukseen. Lehtikirjoitusten mukaan näyttää siltä, etteivät sivistyneistön aikaan saamat arkkijulkaisut saaneet kovin suurta suosiota kansan keskuudessa.

Yksi ratkaisu rivojen rekilaulujen korvaamiseksi oli se, että sopivien kansanlaulujen tekoon ryhtyisivät sivistyneistön jäsenet. Esimerkiksi viipurilainen urkuri ja pedagogi Heinrich Wächter oli vedonnut runoilijoihin ja säveltäjiin, jotta he loisivat uusia kansanlauluja kouluopetuksen käyttöön. Kun kansakouluissa lauletaan ”oikeita” lauluja, lapset hylkäävät rivot laulut, oli taustalla oleva ajatus. (Pajamo 1976, 136–137.) Wächterin *50 Koululaulua* (1866) sai kuitenkin arvostelua osakseen: nimimerkki A–kk kirjoitti, ettei kouluissa saa laulaa ”samoja rekiwirsiiä, rakkauslauluja, joita irstaiset pojat ja tytöt kisoissaan laulavat” (*Satakunta* 28.9.1878). Kansanvalistajat toivoivat runoilijoilta ”helppotajuisia runoja, joita kansa käsittää, sillä ei walistumaton yleisö jaksa sulattaa kaikkea sitä, mitä monet etenkin nuorista runoilijoistamme laulelewat liidelessään runottaren kanssa kuissa ja auringossa”, kirjoitettiin *Ilmarisessa* 19.2.1885. Arkkiveisujen syrjäyttämistä ”jalostuneemmalla” runoudella ehdotti myös Juhani Aho arvioidessaan Calamniuksen *Lauluja ja*

runoelmia (1900). Kokoelman runot toimisivat jalostuneina arkkiveisuina, joita ylioppilaat voisivat levittää kansan keskuuteen:

Jos meillä koskaan on toivoa saada arkkivirret pois ja niiden sijaan hienompaa runoutta kansalle, niin on ainoa oikea tie se, että kansa saa jalostunutta runoutta joka on sille tuttua ja joka niin paljon kuin mahdollista hivelee sen korvaa entisillä muistoilla. Calamnius on avannut – arvattavasti tietämättään, sillä sitä varten tehdyiltä eivät nämä runot tunnu – aivan uuden uran, tai oikeastaan uusinnut vanhan. Tästä vihkosesta ne eivät kuitenkaan voi tunkea siihen piiriin, jossa niitä tarvittaisiin. Valikoima niistä on ensin painettava arkkeihin ja sitten levitettävä niitä teitä, joita arkkiviisut leviävät – niin, miks’ei laulamallakin, vaikkapa markkinapaikoissakin. (Päivälehti 16.5.1900.)

Aiemmin mainitussa Leinon runojen arvostelussa W. J. mainitsee ehdotetun, että ”oikeiden runoilijoiden” olisi ryhdyttävä tekemään arkkiviisujen tapaisia lauluja, mutta ”sisällöltään puhtaampia ja parempia” kitkeäkseen rikkaruohomaiset arkkiveisut (*Kansalainen* 3.12.1902). Pitkin 1800-lukua syntyikin uudenlaisia kansanlauluja – kuten J. H. Erkon ”Kansalaislaulu” – jotka pohjautuivat kirjailijoiden teksteihin, mutta vielä 1900-luvun alussa Ilmari Krohn toivoi runoilijoiden apua sanojen hiomiseen, jotta kansalliselle laulutaiteelle saataisiin kunnon perustus (Kurkela 1989, 195). Neuvoja antoi myös nimimerkki Matti: Larin Kyöstin ja Eino Leinon runoista voisi löytää tekstejä uudenlaisiin piirilauluihin (*Uusi Suometar* 26.7.1903).

Sekä arkkiveisujen että rekilaulujen jalostamisyrittämissä aloitteentekijöinä oli sivistyneistö. Kumppaneiksi valistustyöhön haluttiin ja usein myös saatiin talollisia, mutta ”alempi kansa” ei useinkaan kokenut näitä pyrkimyksiä omakseen. Hilda Tihlän romaanissa *Leeni* nuorten keskuuteen syntyy uudenlainen luokkaero: ”Sivistyneitä olivat siis sellaiset, jotka kuuluivat ompelu-, laulu- ja puhujaseuroihin, sivistymättömiä taas ne, jotka kulkivat nurkkatansseissa ja niissä kulkivat rengit, piijat ja mökkiläisten lapset.” (Tihl 1907, 69–70.) Tästä voi päätellä, että jälkimmäinen ryhmä pysyi lähinnä paheksuttujen rekilaulujen piirissä.

Halveksunta ja houkutus, paheksunta ja puolustus

Kuten edelliset esimerkit osoittavat, rekilauluista ja arkkiveisuista käyty keskustelu sanoma- ja aikakauslehdissä, fiktiossa sekä kirjallisuuskritiikeissä oli affektiivisesti väritynyttä. Samat kriittiset ilmaisut kiersivät lehdissä vuosikymmenestä toiseen. Laulujen sanastosta ja aiheista löytyi moitittavaa, samoin runomuodosta. Rekilaulujen ja arkkiveisujen katsottiin herättävän ajatuksia ja tunteita, jotka johtavat siveettömyyteen ja rikolliseen käytökseen. Rivoja sanoja sisältäneet rekilaulut saivat usein aikaan, että myös muita rekilauluja paheksuttiin. Kaikesta rekilauluilmaisusta tuli inhottavaa sen muistuttaessa kuvottavaksi koettujen laulujen ilmaisua (vrt. Ahmed 2018 [2004], 115). Tutkimuksemme osoittaa, miten Sara Ahmedin esiin nostaman oikeanlaiseen kansalaisuuteen liittyvän affektiivisen ”inhopuheen” avulla on pyritty määrittelemään myös oikeanlaista kulttuuriperintöä, joka liittyy laajemmin kysymykseen oikeanlaisesta kansalaisuudesta ja kansakunnasta. Rekilaulujen katsottiin lietsovan sukupuolisiveettömyyttä; kysymys sukupuolimoraalista linkittyi näin kysymykseen kansakunnan tilasta (vrt. Pulkkinen & Sorainen 2011, 28).

Rekilaulujen ja arkkiveisujen kritiikissä näkyvä halu vaimentaa ilmaisua, joka ei vastannut idealistista kuvaa kansasta. Lea Rojolan mukaan 1800-luvulla suomalaisen sivistyneis-

tön identiteetin perustana 1800-luvulla olivat muun muassa kansallinen idealismi ja kehitysuskko (Rojola 1999, 110). Rekilauluille ja arkkiveisuille annettiin sivistyneistön piirissä pitkällä 1800-luvulla toisinaan arvoa, mutta nämä äänet olivat selvästi vähemmistössä. Rahvaan suosimien laulujen ongelmana oli kansansuosio yhdistettynä vääränlaiseen sanoamaan. Pertti Lassilan mukaan arkkiveisujen ongelmallisuus juonsi osaksi juurensa siitä, että tekstejä tuotettiin ja levitettiin fennomaanisivistyneistön kontrollin ulottumattomissa (Lasila 2008, 76). Kritiikissä ei yleensä otettu huomioon, että usein kysymys oli tilapäärinoudesta, jossa etualalla olivat huvittamiseen tai tiedonvälitykseen liittyvät eivätkä esteettiset, saati eettiset tavoitteet. Lehtikirjoituksissa tulee esiin ajatus rahvaan lauluperinteen jalostamisesta: kansanvalistushenkisissä kirjoituksissa suositeltiin ”oikeiden” runoilijoiden tuotteiden tarjoamista kansalle modifioituina rekilauluina ja arkkiveisuinä. Tutkimassamme aineistossa näkyy myös huoli siitä, ettei rahvas kokenut sen omasta maailmasta liian vieraista lähtökohdista ponnistavaa kaunokirjallisuutta omakseen.

Kuten aiemmin on mainittu, nimettöminä tai nimimerkin suoissa kirjoittaneissa oli myös kristillis-siveellisen maailmankuvan ja kansanvalistusaatteen omaksuneita kansanihmissiä. Paheksumalla rahvaan lauluperinnettä nämä kirjoittajat pyrkivät erottautumaan siitä väestöstä, joka oli vielä kiinni vääränlaisessa arvomaailmassa. Kaikki kirjoittajat eivät kuitenkaan omaksuneet täysin ”me”-katsetta. Erilaisen näkökulman toivat esiin muun muassa kouluja käymättömät, vaatimattomissa oloissa varttuneet kirjailijat Kauppi-Heikki ja Lauri Soini, jotka suhtautuivat rekilaulu- ja arkkiveisukulttuuriin ymmärtävästi. Oli myös niitä, jotka paheksuivat liiallista paheksuntaa: jos lauluja moititaan liikaa, kansa lakkaa pian laulamasta.

Joissakin kirjoituksissa laulujen säädyttömyys liitettiin laulajiin, jotka assosioituivat roskaväeksi. Ilmiön taustalta voi vaistota pelkoa ja epävarmuutta, jota sivistyneistö koki aktivoituvan rahvaan edessä. Kritiikin taustalla voi nähdä myös reaktiota sukupolviliikehdintään ja säätyrajojen horjumiseen. Nuorison elämäntapa muuttui modernisaation myötä 1800-luvun viime vuosikymmeninä, mikä aiheutti uudenlaista päänvaivaa vanhemmalle sukupolvelle ja saksalaisen idealismin ja snellmanilaisen hengen sisäistäneille kansanvalittajille (vrt. Kurkela 1989). Transgressiivisissa rekilauluissa rikottiin rajoja ja annettiin piutpaut sovinnaisille rakkauskäsityksille. Ääneen pääsivät myös yhteiskunnan kaikkein alimman kerrostuman naiset kuten mökkien ja torppien tyttäret, jotka palvelivat piikoina parempiosaisten talouksissa (Apo 1979, 282). Renkipojan vieressä makaamalla – tai ainakin siitä laulamalla – he toteuttivat uudenlaista tapaa olla nainen, jota ei säädelty ylhäältä päin.

Sivistyneistön suhtautuminen rekilauluihin oli siis ristiriitaista: yhtäältä uudemman kansanlaulun perinne näyttöytyi kyseenalaisena, mutta toisaalta sille annettiin joiltakin osin arvoa. Muun muassa Eino Leino, Ilmari Calamnius ja Larin-Kyösti hyödynsivät rekilauluperinnettä runoissaan. Tämä koettiin soveliaaksi, kunhan ei leikitelty liiaksi perinteen arveuttavilla puolilla. Suomenkielisen runouden rekilauluboomi kertoo rahvaan laulujen houkutuksesta, mutta rekilaulujen hyödyntäminen oli joidenkin kriitikkojen mielestä myös ongelmallista erityisesti eroottisen kuvaston kohdalla. Suhtautuminen rahvaan laulukulttuuriin hölleni erilaisten seurojen ja yhdistysten iltamaohjelmissa, joissa oli hiven karnevaalia: pukeuduttiin alemman luokan edustajiksi ja parodioitiin heidän perinnettään. Rekilaulujen kapinallisuus varmaankin vetosi ylioppilasnuorisoon sekä uusista aatteista innostuneisiin nuoriin naisiin.

Rahvaanomaisen perinteen halveksunta ei päättynyt tutkimamme ajanjaksoon. 1950-luvulla sanomalehdissä keskusteltiin Reino Helismaan elokuvista *Lentävä kalakukko*, *Hei rillumarei*, *Rovaniemen markkinoilla* ja *Rantasalmen sulttaani*. Sakari Heikkisen mukaan keskeinen kamppailu käytiin hyvästä mausta (Heikkinen 1996, 312–313). Luonnehdinnat

”tusinafilmi”, ”renkutusfilmi” ja ”rikkaruohofilmi” (Haakana 1996, 52) rinnastuvat ”reki-
veisujen” paheksuntaan. Kesti vielä vuosikymmeniä ennen kuin tiukka jako korkean ja
matalan välillä alkoi menettää merkitystään – ja ennen kuin tämän kaltainen jaottelu ei
enää vaikuttanut tutkimusaiheiden valintaan.

Lähteet

Arkistolähteet

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto
Pentti Lylvyn arkisto, SKS/KIA.
Otto Mannisen arkisto, SKS/KIA.
SKS KRA, KT 231, 1939–1942.

Kaunokirjallisuus

Aho, Juhani 1896. Viimeinen ponnistus. Teoksessa Aho, Juhani, *Lastuja III*. Porvoo:
Werner Söderström, 196–210.
Alkio, Santeri 1904. *Palvelusväkeä*. Porvoo: WSOY.
Alkio, Santeri 1894. *Puukkojunkkarit. Kuvaus nyrkkivallan ajoilta*. Porvoo: Werner Söder-
ström.
Alkio, Santeri 1896. *Murtavia voimia. Kuvauksia katovuoden 1867 ajoilta*. Porvoo: Werner
Söderström.
Calamnius, Ilmari 1897. *Soutajan lauluja. Kokoelma pieniä runoja*. Porvoo: Werner Söder-
ström.
Canth, Minna 1885. *Työmiehen vaimo*. Näytelmä viidessä näytöksessä. Porvoo: Werner
Söderström.
Canth, Minna 1891. *Papin perhe*. Näytelmä neljässä näytöksessä. Helsinki: Otava.
Juva, Valter 1916. Eräs arkkiveisujuttu. Teoksessa *Kuinka meistä tuli kirjailijoita. Suoma-
laisten kirjailijoiden nuoruudenmuistelmia*. Helsinki: Otava, 71–78.
Järnefelt, Arvid 1929. *Vanhempieni romaani*. Toinen nide. Porvoo: WSOY.
Kauppi-Heikki 1904. *Uran aukaisijat*. Porvoo: Werner Söderström.
Larson, Kyösti 1897. *Tän pojan kevätallatuksia*. Helsinki: Otava.
Lehtonen, Joel 1917. *Kerran kesällä*. Helsinki: Otava.
Leino, Eino 1898. *Sata ja yksi laulua*. Helsinki: Otava.
Leino, Eino 1901. *Pyhä kevät*. Runoja. Helsinki: Otava.
Leino, Eino 1908. *Olli Suurpää*. Romaani. Helsinki: Otava.
Larson, Kyösti [Larin-Kyösti] 1897. *Tämän pojan kevätallatuksia*. Helsinki: Otava.
Numers, Gustaf von 1904. *Kuopion takana. Kolminäytöksinen huvinäytelmä*. Suomenkos.
Helsinki: Otava.
Pakkala, Teuvo 1885. *Oulua soutamassa*. Oulu: Kivekäs.
Rantamala, Irmari 1909. *Harhama. Toinen jakso. Martva*. Hämeenlinna: Kansa.
Tihlä, Hilda 1907. *Leeni*. Helsinki: Weilin & Göös.

Sanoma- ja aikakauslehtiaineisto

Dahlberg, A. Nykyaikaisesta kansanlaulusta. *Aamulehti* 6.2.1894.
E. K. Mietteitä kasvatuksessa. *Aikakauslehti lasten vanhemmille ja kasvattajille* 4/1899,
53–58.
Milloinkahan kansa lakkaa ostamasta huonoja arkkiveisuja? *Aura* 2.2.1895.

- Larin-Kyösti. Laululipas. *Helsingin Sanomat* 19.3.1908.
 Kansan nuoriso ja sen tawat. *Hämeen Sanomat* 10.7.1894.
 Maalainen, Arkkiveisuista. *Hämeen Sanomat* 19.10.1897.
 Kirjallisuutta. *Hämeen Sanomat* 10.12.1898.
 Joulukirjallisuutta IV. *Hämeen Sanomat* 21.12.1900.
 Larin-Kyösti. Hämläinen hyräily. *Hämetär* 30.1.1906
 Minkäläatuisten kirjain kustantaminen parhaiten kannattaa? *Ilmarinen* 19.2.1885.
 R. K. Luonnon ja kansan musiikkia. *Joulu-Lahja* 1908, 2–3.
 Lauluseuroista maaseudulla. *Kaiku* 31.1.1880.
 Useain kaupunkilaisten puolesta eräs loukattu. *Kaleva* 4.7.1903.
 W. J. Joulukirjallisuutta II. *Kansalainen* 3.12.1902.
 Perheiltaman mainos. *Kansalainen* 29.12.1905
 N. E. Huoponen, Laulusta ja soitosta. *Kansan Lehti* 1/1896.
 W–ö S–n. Hiukan rekilauluista. *Karjala* 18.6.1909
 S., Taiteellisesta ”mausta”. *Keski-Savo* 2.8.1904.
 Sananen ”Renttulanuista”. *Keski-Suomi* 26.8.1871.
 Väinö S–nen. Hiukan rekilauluista. *Keski-Suomi* 21.7. ja 30.7.1909.
 Y. K. [Yrjö Koskinen]. Penni-kirjasto Suomen kansalle. *Kirjallinen Kuukauslehti* 5/1867, 137–139.
 Tampereelta. *Koi* 11.3.1881.
 Helsingin raittiuskahviloista. *Kylväjä* 34/1900, 266–267.
 Enemmän laulukuntia. *Louhi* 21.9.1894.
 Eräs nykyisimmistä kansan lauluista. *Lännetär* 21.10.1863.
 Kuollut kansanrunoilija. *Mikkelin Sanomat* 24.12.1907.
 K. R. K. Kirjallisuutta. *Opiksi ja huviksi* 1/1902, 20.
 E. W., Mitä meillä lauletaan? *Pyrkijä* 6/1890, 81–82.
 Viita. Kansanlauluista. *Pyrkijä* 3/1893, 36–40.
 N. M. Nykyhetki ja suomalaiset kodit. *Pyrkijä* 7/1901, 198–200.
 K. H. [Kauppi-Heikki]. Arkkiveisuista. *Päivälehti* 5.5.1893.
 Kansanvalistuseuran juhla kokous Sortavalassa. *Päivälehti* 24.6.1896.
 J. A–o. [Juhani Aho], Kirjallisuutta. *Päivälehti* 16.5.1900.
 O. Kirjallisuutta ja taidetta. *Päivälehti* 19.3.1902.
 Siwistystä ja waloa kansalle! *Rauman Lehti* 28.1.1902.
 A–kk. Kansakoulunopettajain piirikokous Laihialla. *Satakunta* 28.9.1878.
 Porista. *Satakunta* 12.3.1887.
 Kyösti Berlingin taru. *Satakunta* 10.1.1905.
 K., Roskajuttujen johdosta. *Savo-Karjala* 6.2.1891.
 Musiikista Suomessa muuan sana. *Suometar* 15.5.1857 ja 22.5.1857.
 A.P. [Antti Puhakka]. Suomalaisesta lehtikirjallisuudesta. *Suometar* 23.3.1860.
 H.R. Suomalaiset kansanlaulut. *Suometar* 28.2.1903.
 –lns [Fritjof Calonius]. Suomalaisesta lehtikirjallisuudesta. *Suometar* 16.12.1859 ja 23.12.1859.
 Oikeus- ja poliisiasioita. *Tampereen Sanomat* 12.12.1908.
 Lauri Soini. Kymmenen laulua rekilaulun tyyliin. *Työmies* 30.9.1901.
 Aho, Juhani. Vähän rekilaulusta. *Uusi Kuvalehti* 1892 n. 23, 1.11.1892; *Päivälehti* 3.12.1892.
 Soini, Lauri. Kuinka ”kansanlaulujamme on kohotettava”? *Uusimaa* 24.7.1903
 Helsingistä. *Uusi Suometar* 9.1.1871.

- M. K. Jokioinen, elok. 2 p:nä. *Uusi Suometar* 11.8.1871.
Pekka, Kuopiosta 6 p. tammik. 1881. *Uusi Suometar* 13.1.1881.
Kirjallisuutta ja Taidetta. *Uusi Suometar* 22.2.1893.
Helsingistä. ”Valoa kansalle.” *Uusi Suometar* 23.10.1890.
Helsingistä. Eräs huomattava seikka kansallisessa siivistystyössämme. *Uusi Suometar* 6.1.1892.
Lassinen, Emil, Laulajapoika. *Uusi Suometar* 7.4.1895.
K. A. B. Kirjallisuutta. *Uusi Suometar* 7.12.1901.
Lauri Soini. Pakinata kansanlaulusta. *Uusi Suometar* 16.7.1901.
Kansanwalistusseuran juhla kokous Kuopiossa. Laulukunnat. *Uusi Suometar* 14.6.1902.
H. K. Suomalaiset kansanlaulut. *Uusi Suometar* 28.2.1903.
A. T. Lannistuuko laulun voima. *Uusi Suometar* 12.6.1903
Matti. Kirje Helsingistä. *Uusi Suometar* 26.7.1903.
Lukija. Muutamat ”Ottawan” kustantamat kirjat. *Uusi Suometar* 30.12.1903
V. A. Koskenniemi. Ilmari Kiannon varhaisrunous. *Uusi Suomi* 3.2.1957
Kaupunkilaisjuttuja. *Waasan Lehti* 1.3.1893.
Herm. Niemi, Nykyaikaiset kansanlaulut Hämeenmurteen alalla. *Valvoja* 1893, 526–547.
Y. K. [Yrjö Koskinen]. [Arvostelu Ilmari Calamniuksen teoksesta *Isänmaallisia runoja*]. *Valvoja* 1906, 730–732.

Kirjallisuus

- Ahmed, Sara 2018 [2004]. *Tunteiden kulttuuripolitiikka*. Suomentanut Elina Halttunen-Riikonen. Tampere: niin & näin.
- Anttonen, Pertti 2005. *Tradition through Modernity: Postmodernism and the Nation-State in Folklore Scholarship*. Helsinki: Finnish Literature Society. <https://doi.org/10.21435/sff.15>
- Apo, Satu 1989. Uusi kansanlaulu. Arkkiveisut ja rekilaulut. Teoksessa Nevala, Maria-Liisa (toim.), *Sain roolin johon en mahdu. Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Helsinki: Otava, 278–283.
- Asplund, Anneli 1994. *Balladeja ja arkkiveisuja. Suomalaisia kertomalauluja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura,
- Asplund, Anneli 2006. Kirjallinen laulu. Teoksessa Asplund, Anneli, Hoppu, Petri, Laitinen, Heikki, Saha, Hannu & Westerholm, Simo (toim.), *Suomen musiikin historia. Kansanmusiikki*. Helsinki: WSOY, 200–271.
- Beavan, Iain 2017. The Decline and Fall of the Scottish Chapbook. Teoksessa Atkinson, David & Roud, Steve (toim.), *Cheap Print and the People: European Perspectives on Popular Literature*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 54–193.
- Blomster, Risto 2012. Romanimusiikki rajojen vetäjänä ja yhteyksien luoja. Teoksessa Pulma, Panu (toim.), *Suomen romanien historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 290–321, 324–339, 342, 344–374.
- Haakana, Merja 1996. Rillumarei-elokuvat ja aikalaiskritiikki. Teoksessa Peltonen, Matti (toim.). *Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen historiallinen seura, 43–67.
- Hakapää, Jyrki 2013. Arkkiveisut. Laulettu ja kirjallinen kohtaaminen. Teoksessa Laitinen, Lea & Mikkola, Kati (toim.), *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 221–252.

- Hako, Matti 1963. Riimilliset kansanlaulut. Teoksessa Kuusi, Matti (toim.), *Suomen kirjallisuus I. Kirjoittamaton kirjallisuus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Otava, 418–446.
- Heikkinen, Sakari 1996. Kulttuuri, kansa ja rillumarei. Teoksessa Peltonen, Matti (toim.), *Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen historiallinen seura, 309–329.
- Hirvonen, Maija, Makkonen, Anna & Nybondas, Anna (toim.) 1981. *15 vuosikymmentä. Kirjallisia dokumentteja erään seuran historiasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Honko, Lauri 1995. Triviaalin paluu. *Hiidenkivi* 2 (4), 10–13.
- Huhtala, Anna 2017. Suru- ja murhelaulut lohduttavana perinteenä. Kuolema höyrylaiva Kurun haaksirikosta kertovissa arkkiveisuissa. *Thanatos* 1 [www-lähde]. < https://thanatosjournal.files.wordpress.com/2017/06/murhelaulut_huhtala.pdf > (Luettu 16.7.2019).
- Huhtala, Liisi 1996. Arkkiveisu kirjallisuuden tutkimuksen näkökulmasta. Teoksessa Laine, Tuija (toim.), *Kirjahistoria. Johdatus vanhan kirjan tutkimukseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 252–256.
- Huhtala, Liisi 1988. Arvottomat arkkiveisut? Teoksessa Nuorteva, Jussi (toim.), *Kirjan rantaviiva*. Helsinki: Gaudeamus, 45–59.
- Hämäläinen, Niina, Karhu, Hanna & Vuorikuru, Silja (toim.) 2019. *Satuperinteestä nykyrunoon. Suullisen perinteen ja kirjallisuuden yhteyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hyöty, Helena 2015. ”Toiset rakastavat, toiset vihaavat”. *Ilmari Kainoon tuotannon julkinen reseptio Suomessa*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Jalava, Marja 2011. Siveellisyydestä sukupuolisiveyteen. Th. Reinin eettinen ajattelu siveellisyyssäsitteen murroksessa 1880–1905. Teoksessa Pulkkinen, Tuija & Sorainen, Antu (toim.), *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen – poliittisen käsitteen historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kajander, Konsta 2020. *Talonpoika, herra, puoliherra. Etnologinen tutkimus puoliherra-kategorioista ja talonpoikaisuuden kulttuurisista malleista suomalaisissa sanomalehdissä 1847–1870*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Karhu, Hanna 2019a. Piipatusta simapillin, paimenhuilun pajatusta? Otto Mannisen ”Pellavan kitkijä” ja ”Luistimilla” -runot ja rekilauluperinne. *Avain* 16 (2), 24–41. <https://doi.org/10.30665/av.74177>
- Karhu, Hanna 2019b. Suullisen perinteen arkistoinneistot ja kirjoituksen variaatio – Antti Rytkösen keräämät rekilaulut. *Elore* 26 (2), 3–25. <https://doi.org/10.30666/elore.84544>.
- Karkama, Pentti 1989. *J. V. Snellmanin kirjallisuuspolitiikka*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Karkama, Pentti 2007. *Kadonnutta ihmisyyttä etsimässä. Johdatusta Johann Gottfried Herderin ajatteluun ja herderiläisyyteen Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kuismin, Anna 2021. Rahvas ja kirjallisuuden rikkaruohot. Arkkiveisujen tekijät, myyjät ja kuluttajat 1800-luvun Suomessa. *Ennen ja nyt* 21 (1), 44–65. <https://doi.org/10.37449/ennenjanyt.90990>
- Kurkela, Vesa 1989. Musiikkifolklorismi ja järjestökulttuuri. *Kansanmusiikin ideologinen ja taiteellinen hyödyntäminen suomalaisissa musiikki- ja nuorisjärjestöissä*. Helsinki: Suomen etnomusikologinen seura.

- Laitinen, Heikki 1982. Talonpoikaismusiikin suuri murros. Teoksessa Kurkela, Vesa & Valkeila, Riitta (toim.), *Musiikkikulttuurin murros teollistumisenajan Suomessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston musiikkitieteen laitos A:1, 117–129.
- Laitinen, Heikki 1986. Surullista, köyhää ja nöyrää. Musiikillisen kansa-kuvan syntyvaiheita ja seurauksia. *Musiikin suunta* 3, 39–46.
- Laitinen, Heikki 2003. *Matkoja musiikkiin 1800-luvun Suomessa*. Tampere: Tampere University Press.
- Laitinen, Kai 1981. *Suomalaisen kirjallisuuden historia*. Helsinki: Otava.
- Laitinen, Lea & Mikkola, Kati (toim.) 2013. *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lassila, Pertti 2008. Syvistä riveistä. Kansankirjailija, sivistyneistö ja kirjallisuus 1800-luvulla. Helsinki: Gaudeamus.
- Laurila, Vihtori 1956. *Suomen rahvaan runoniekat sääty-yhteiskunnan aikana. I osa. Yleiset näkökohdat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtonen, Eeva-Liisa 1994. *Säätyläishuveista kansanhuveiksi, kansanhuveista kansalais-huveiksi. Maaseudun yleishyödyllinen huvitoiminta 1800-luvun alusta 1870-luvun loppuun*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Leisiö, Timo 1987. Riimillisen kansanlaulun metriset systeemit. Aiheen alustavaa hahmottelua. *Etnomusikologian vuosikirja* 1986, 33–65. <https://doi.org/10.23985/evk.100965>
- Lyly, Pentti 1983. Otto Mannisen ”Pellavan kitkijä”. Teoksessa Laitinen, Kai, Rane-Peltola, Irja, Sala, Kaarina & Vento, Urpo (toim.), *Kirjojen meri. Professori Annamari Sarajaksen juhla-kirja 12.10.1983*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 110–115.
- Lönnrot, Elias 1840. *Kanteletar taikka Suomen kansan vanhoja lauluja ja virsiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mikkola, Kati & Stark, Laura 2009. Himotut ja halveksitut kulutustarvikkeet. Uusien kulutustottumusten vaikutukset suomalaisiin maalaisyhteisöihin 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alussa. *Historiallinen aikakauskirja* 107 (1), 4–17.
- Niinimäki, Pirjo-Liisa 2007. ”Saa veisata omalla pulskalla nuotillansa.” Riimillisen kansanlaulun varhaisvaiheet suomalaisissa arkiveisuissa 1643–1809. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ojanen, Eero 2014. *Valoa kansalle. 140 vuotta suomalaista sivistystä*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Pajamo, Reijo 1976. *Suomen koulujen laulunopetus vuosina 1843–1881*. Helsinki: Suomen Musiikkitieteellinen seura.
- Pulkkinen, Tuija & Sorainen, Antu 2011. Johdanto. Teoksessa Pulkkinen, Tuija & Sorainen, Antu (toim.), *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen – poliittisen käsitteen historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–35.
- Rantanen, Saijaleena 2013. *Laulun mahti ja sivistynyt kansalainen. Musiikki ja kansanvalistus Etelä-Pohjanmaalla 1860-luvulta suurlakkoon*. Helsinki: Taideyliopiston Sibelius-Akatemia [www-lähde]. < <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5959-44-4> > (Luettu 15.1.2021).
- Rinne, Jenni, Kajander, Anna & Haanpää, Riina 2020. Johdanto: affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa. Teoksessa Rinne, Jenni & Kajander, Anna (toim.), *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Helsinki: Ethnos, 5–30. <https://doi.org/10.31885/9789526850962>

- Rojola, Lea 1999. Vastakohtien sekasortoinen maailma. Teoksessa Koskela, Lasse, Rojola, Lea & Varpio, Yrjö (toim.), *Järkiuskosta vaistojen kapinaan. Suomen kirjallisuushistoria 2*. Helsinki: Suomalainen Kirjallisuuden Seura, 108–135.
- Saarelainen, Juhana 2019. Runous, tieto ja kansa: Elias Lönnrotin ajattelu ja toiminta aikalaisfilosofian kontekstissa. Turku: Turun yliopisto, 2019.
- Saarimaa, A. E. 1921. Uudempi suomalainen kansanlyriikka. *Valvoja* 41 (2), 49–64. <https://doi.org/10.1111/j.1741-2005.1921.tb02817.x>
- Salmi-Niklander, Kirsti 2010. Menetetty sankaruus. Mahdollisuuksien retoriikkaa. Teoksessa Kempainen, Ilona & Peltonen, Ulla-Maija (toim), *Kirjoituksia sankaruudesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 288–324.
- Sarajas, Annamari 1962. Viimeiset romantikot: kirjallisuuden aatteiden vaihtelua 1880-luvun jälkeen. Porvoo: WSOY.
- Sarmela, Matti. *Suomen perinneatlas. Suomen kansankulttuurin kartasto 2*. Kolmas, osittain uusittu painos [www-lähde]. < <https://sarmela.net/files/200000119-45fe446f8c/Suomen%20perinneatlas-2.pdf> > (Luettu 2.4.2020).
- Sihvo, Hannes 1989. Suomalaisuuden pyhä tuli. Teoksessa Tommila, Päiviö & Pohls, Marjatta (toim.), *Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia*. Kuopio: Kustannuskiila, 349–434.
- Similä, Aapo 1923. *Suomalaiset kansanlaulut*. Helsinki: Otava.
- Tarasti, Eero 1982. Musiikki kulttuurin murroksen kuvastajana. Teoksessa Kurkela, Vesa & Valkeila, Riitta (toim.), *Musiikkikulttuurin murros teollistumisen ajan Suomessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston musiikkitieteen laitos A:1, 23–32.
- Tolia-Kelly, Divya P., Waterton, Emma & Watson, Steve 2016 (eds.). *Heritage, Affect and Emotion. Politics, practices and infrastructures*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315586656>
- Vuorikuru, Silja 2019. ”Surman laiva, kuolon pursi. Suomalaiset Titanic-arkkiveisut. *Ennen ja nyt* [www-lähde]. < <http://www.ennenjanyt.net/2019/12/surman-laiiva-kuolon-pursi-suomalaiset-titanic-arkkiveisut/> > (Luettu 2.1.2020).
- Vuorinen, Marja 2014. Kaunokirjallisuus historian tutkimusaineistona. *Avain* 2, 68–73. <https://doi.org/10.30665/av.74947>
- Wirilander, Kaarlo 1966. Arkkiveisujen säätöerotus. *Kalevalaseuran vuosikirja* 46, 333–360 [www-lähde]. < https://etno.net/system/files/wirilander_arkkiveisujen_saatyrotus.PDF > (Luettu 15.1.2021).

FT Hanna Karhu on kirjallisuudentutkija Helsingin yliopistossa.

FT Anna Kuismän on yleisen kirjallisuustieteen ja kotimaisen kirjallisuuden dosentti Helsingin yliopistossa.